

מתנות כהונה

כן תרימו גם אתם תרומת ה' מכל מעשרתיכם אשר תקחו מאת בני ישראל ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן: (יח, כח)

חלקי המצוה

הרמב"ם (ספה"מ שורש יב) סובר שאין למנות חלקי המצוה כמצוה בפני עצמן, ודוגמא לזה נתינת מתנת כהונה לכהן, וז"ל והוא מבואר כי היות הכהן לוקח מה שיש לו לקחת הוא חלק מחלקי המצוה כמו שזכרנו (עמ' קפו) בעור העולה, וכן גם כן ראשית הגז כלל המצוה היא שנוציא ראשית הגז ונתנהו לכהן (עמ' קמד), וכמו כן שנוציא מעשר ראשון ונתנהו ללוי (ע' קכז), וכבר טעו בזה עד שמנו מתנות כהונה הארבע ועשרים מתנות בארבע ועשרים מצות, אחר מנותם קצת המצות שאותן המתנות חלק מהם.

חילוק בין "טובלים" ללא טובלים

הרמב"ן בהשגותיו חולק על הרמב"ם ומחלק בין דברים ה"טובלים" לדברים שאינם "טובלים". וז"ל כי הדברים הטובלים הם שתי מצות בודאי, והמשל בזה החלה, שכן כל העיסה אסורה לנו עד שנפריש אותה, ונצטוינו בה מצוה נפרדת שנאמר (ס"פ שלח) חלה תרימו תרומה, ושלא יעלה בלבנו שנרים אותה להוציא העיסה מאיסור ונעזבנה, או נשליך אותה באש, צוה אותנו ית' בנתינתו לכהן שנאמר (שם) "מראשית עריסותיכם תתנו לה' תרומה". וכן נצטוינו בנתינת התרומה (שופטים יח) "ראשית דגנך תירושך ויצהרך תתן לו", עוד הביא שם מהספרי (פ' שלח) "תרימו תרומה לה'" בתרומה גדולה הכתוב מדבר, אתה אומר בתרומה גדולה הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא בתרומת חלה, כשהוא אומר "חלה תרימו" הרי תרומת חלה אמורה הא מה תלמוד לומר תרימו תרומה לה' בתרומה גדולה הכתוב מדבר דברי ר' יאשיה, ר' יונתן אומר לפי שהוא אומר ראשית דגנך תירושך ויצהרך חובה, אתה אומר חובה או אינו אלא רשות תלמוד לומר תרימו תרומה לה' חובה ולא רשות. הנה נתבאר שהוא יתעלה מצוה להפריש תרומה גדולה ראשית תבואתנו, ונתנה לכהנים עוד עם עשרים וארבע מתנותיהם.

עוד הביא הרמב"ן ראייה שהיא מצוה, שהרי מברכים על הפרשתם כמו ששינו (תרומות א, ו) חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה, האלם השכור הערום ובעל קרי, מפני שאינן יכולין לברך. ומפורש בתוספתא (פ"ט דברכות) ההולך להפריש תרומה ומעשרות אומר אקב"ו להפריש תרומה ומעשרות, מאימתי מברך עליהם משעה שמפרישו, ואילו היה המצוה עלינו הנתינה לכהן מפסוק ראשית דגנך תירושך ויצהרך תתן לו בלבד, לא היו גוזרין עלינו לברך בשעת הפרשה מן הכלל המסור לנו מהם כל מצוה שעשייתה אינו גמר מלאכתה כגון תפלין אין צריך לברך, כמו שנתבאר (מנחות מב, ב), וכיון שאמרו לנו לברך בשעת הפרשה אקב"ו להפריש תרומה או להפריש מעשר למדנו שבהפרשה מצוה.

ועד כתב שהרי הכהנים עצמם מפרישים תרומה ומעשרות ומברכין גם כן עליהם, כמו שדרשו מפסוק כן תרימו אלו לויים גם אתם אלו כהנים, ואילו לא היה במצוה אלא הנתינה בלבד היו הם פטורים מזה. ועוד שהרי בחלה טמאה מברך בהפרשתה ואינה ניתנת לכהן אלא משליכה באור כמו שמוזכר בבכורות (כז, א). וא"כ ראוי שנמנה שתי מצות בתרומה, הפרשתה מפסוק תרימו תרומה לה', ונתינה לכהן מפסוק תתן לו. וכן נמנה בחלה הפרשתה מפסוק חלה תרימו תרומה, ונתינה לכהן מצוה אחרת מפסוק מראשית עריסותיכם תתנו לה' תרומה.

אבל הדברים שאינם טובלים, כגון ראשית הגז והמתנות הזרוע והלחיים והקבה, לא נמנה אלא נתינתן. והוא גם כן פשוטה דקרא שלא נצטוינו בהן בהרמתן אבל אמר (שופטי' יח) ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה וראשית גז צאנך תתן לו, ואינו מברך בהפרשתן כלל.

ויש להסתפק האם יש חיוב להפריש תרו"מ היכא שאינו רוצה לאכול.

אלם בשחיטה והפרשת תרו"מ

איתא בשו"ע (יו"ד א, ז) השומע ואינו מדבר, אם הוא מומחה, שוחט אפי' לכתחלה, אם אחר מברך. הט"ז (שם ס"ק יז) מביא דברי הא"ז דאלם לא ישחוט ואחר מברך, והקשה הט"ז מאי שנא מההיא דס"פ ראוהו ב"ד כל הברכות אף

על פי שיצא מוציא, פירש"י שהרי כל ישראל ערבים זה בזה למצות, חוץ מברכת הלחם כו' פ' ברכת הנהנין דבזה אין ערבות שאין חובה על האדם דלא לתהני ולא לברוך, וא"כ קשה למה לא יברך אחר בתרומה ושחיטה. ות' דמחלק בין כל המצות שאדם צריך לעשות בגופו דוקא לא ע"י אחר מ"ה הכרח הוא באם אינו יכול לברך דיברך אחר, משא"כ בתרומה ושחיטה דאפשר לעשות ע"י אחר א"כ אותו שיעשה המצות יברך, ולא נחלק המצוה לזה והברכה לזה.

וגם הרא"ש ס"ל דאלם לא יתרום ואחר מברך, אלא דבשחיטה אחר מברך שפיר דברכת השחיטה אינה באה על השחיטה עצמה, דהא אין חיוב לשחיטה אם אינו רוצה לאכול, אלא עיקר הכוונה לתת שבח למקום ב"ה על שאסר לנו אכילת בשר בלא שחיטה, ובזה ודאי כל ישראל שייך באותה ברכה, שהרי על כולם יש איסור. ומה"ט בברכת אירוסין החתן מארס והרב מברך, דגם שם מברך על איסור עריות שאסר לכל ישראל.

האם יש חיוב להפריש תרו"מ אם אינו רוצה לאכול

ממשיך הט"ז שבהפרשת תרומה הוה עיקר הברכה על מצות הפרשה לא על איסור אכילת טבל, **שהרי מצות ההפרשה חיוב עליו אפילו אם אינו רוצה לאכול מן התבואה עדיין**, א"כ הוה מצוה זאת כשאר מצות, וכיון שאין הוא חיוב בגופו לעשות כן דאפשר לתרום ע"י שליח לא נחלק המצוה והברכה זה מזה, אלא התורם יברך. וניחא בההיא דאלם לא יתרום, דלית ליה באמת תקנתא לברך.

ותמה עליו הגרע"א וז"ל לא מצאתי זה, דבפשוטו הוא רק כשרוצה לאכול אסור עד שהפריש תרומה. ומציין לדברי המג"א (רס"ח) שכתב כן לענין חלה, וה"נ בתרומה. וז"ל השו"ע (או"ח ח, א) יתעטף בציצית ויברך מעומד. וכתב המג"א (ס"ק ב) פ' הברכה והעטיפה שתיהן יהיו בעמידה וצ"ע דביו"ד ר"ס שכ"ח משמע דמותר לברך מיושב, והוא משנה שלימה, וי"ל דהפרשת חלה אינו מצוה כ"כ, דאינו עושה אלא לתקן מאכלו דומיא דשחיטה.

וכבר העירו מדברי רש"י (גיטין מז, ב) וז"ל וכיון דביכורים מצוה דרמיא עליה היא, ולא טבלי לאסור פירות באכילה, מיחייב ליקח ולהביא, ולא דמי למעשר **דאפילו למאן דאמר אין קנין לא מיחייב לעשר על חלקו של עובד כוכבים דמעשר טביל ואסר ליה באכילה ולא מצוה דרמיא עליה היא אלא אם כן אוכלן או מוכרין דקא משתרשי ליה**, אבל ביכורים מצוה דרמיא עליה היא. מבואר בדבריו כדברי הגרע"א ודלא כהט"ז.

אמנם מדברי הרמב"ם ראיתי שמדקדקים כשיטת הט"ז, שהרי יש חילוק בין ה"פתיחה" להלכות תרומות לבין ה"פתיחה" להלכות שחיטה. שלענין תרומה כתב וז"ל הלכות תרומות יש בכללן שמנה מצות, שתים מצות עשה, ושש מצות לא תעשה. וזה הוא פרטן: (א) להפריש תרומה גדולה. ואילו לענין שחיטה כתב וז"ל יש בכללן חמש מצות, שלש מצות עשה, ושתיים מצות לא תעשה. וזה הוא פרטן: (א) לשחוט **ואחר כך יאכל**. מבואר שבשחיטה אין חיוב אא"כ רצה לאכול, משא"כ בתרומה יש חיוב בכל מקרה.

ואולי הולך פה לשיטתו בסה"מ שמצות תרומה אחת היא ההפרשה והנתינה, וי"ל שלכן חייב להפריש כדי לתת, שהנתינה חלק מהמצוה, משא"כ לפי הרמב"ם שמצות הפרשה לחוד ומצות נתינה לחוד, א"כ אין ההפרשה בשביל הנתינה אלא להפקיע איסור טבל, א"כ י"ל שאינו חייב אא"כ רוצה לאכול.

חיטה אחת פוטרת ומצות נתינה

וכן מבואר בתוס' רי"ד (קידושין נח, ב), דאיתא התם שחטה אחת פוטרת את הכרי, והק' התוס' רי"ד והא "תתן לו" כתיב ובעינן כדי נתינה כדדרשינן גבי ראשית הגז. ות' דבדאי מצוה ליתן לו דבר חשוב כדתנן בפ' ראשית הגז וכמה הוא נותן לו משקל ה' סלעים שנאמר תתן לו שיהא בו כדי נתינה, והכי נמי תנן בשלהי פיאה אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חיטים וקב שעורים ... מדה זו אמורה בכהנים ובלויים בישראל. פ' ג' גם כשמחלק תרומה בגורן לכהנים או מעשר ראשון ללויים לא יפחות לכל אחד מחצי קב שיהא בו כדי נתינה. (ונחלקו המפרשים האם מיירי במצות נתינת תרומה, או בנתינת פאה לעני כהן), אבל מיהו אף על פי שמצות בכך אם אינו רוצה לקיים מצוה זו ותרם חטה אחת מכל הכרי ניתקן ויצא מידי טבלו אלא שלא קיים מצות נתינה. משמע שמצות הנתינה מחייב שיפירוש שיעור נתינה, אלא שאין זה מעכב שהסרת איסור טבל.

בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סי' רא) דן באריכות בענין שיעור חלה האם היא מה"ת או אינו אלא מדרבנן, וכתב וז"ל ואומר אני שמה שברור למעלתו שאין לחלה שום שיעור מן התורה, אין אני מסכים עמו לחלוטין, **ויש לי לומר בזה דבר חדש לא קדמני בזה שום מפרש או פוסק והוא זה**, כי המצוה הזאת של הפרשת חלה אם כי היא

מצוה אחת יש בה שני ענינים. הענין האחד הוא להפקיע איסור טבל מן העיסה כי קודם ההפרשה היא אסורה באכילה וע"י הפרשת החלה מן העיסה הופקע איסור טבל והותרה העיסה באכילה, ואף אם אח"כ יחזיק בעל העיסה את החלה לעצמו ולא יתנהג לכהן אין כאן אלא גזל השבט והעיסה הותרה באכילה. ואמנם המצוה העיקרית ליתנה לכהן, וזה הענין השני שיש במצוה זו, ושני ענינים האלו חלוקים זה מזה שלפטר העיסה אין לו שיעור כלל מן התורה, ואפילו משהו פוטר העיסה כתרומת גורן שחטה אחת פוטרת כל הכרי, ואמנם הענין השני לקיים מצות נתינה לכהן זהו יש לו שיעור מן התורה, כיון דכתיב תתנו צריך שיהיה כדי נתינה, והשיעור הזה שהוא אחד מכ"ד או אחד ממ"ח כאשר נבאר אח"כ הוא מן התורה מצד אחד, ומדרבנן מצד אחר.

ממשיך הנו"ב שאחד מכ"ד בעשרון יש בו שיעור חשוב לקיים המצוה נתינה לכהן, ואין חילוק מן התורה בין אם העיסה היא רק עשרון אחד ובין אם העיסה היא ממאה סאה, ומדרבנן הוא שחז"ל תיקנו שצריך שיתנו חלק כ"ד מן העיסה כמות שהיא, ואם העיסה היא גדולה כ"ד עשרונות צריך שיתן לכהן עשרון שלם שהוא חלק כ"ד מן אותה העיסה.

וע"ש שמביא ראייה מדברי רש"י (פ' שלח) עה"פ "כתרומת גורן" שלא נאמר בה שיעור, ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שיעור, אבל חכמים נתנו שיעור לבעה"ב אחד מכ"ד ולנחתום אחד ממ"ח. ואח"כ (ד"ה תתנו לה' תרומה) פירש לפי שלא שמענו שיעור לחלה נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה, ולכאורה דברי רש"י סתרי אהדדי, ולכן כתב המזרחי וז"ל שלא שמענו שיעור לחלה נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה (בספרי), ואין זה אלא אסמכתא בעלמא שהרי גבי תרומת גורן נמי כתיב בה נתינה ועם כל זה אמרו שאין לה שיעור מן התורה אלא חטה אחת פוטרת כל הכרי, וכן גבי גט כתיב ונתן עם כל זה אמרו כתבו על גבי איסורי הנאה כשר, והראיה הגמורה על זה שהרי כתיב בה כתרומת גורן מה תרומת גורן אין לה שיעור מן התורה אף חלה אין לה שיעור מן התורה, אלא ע"כ לומר שמה שאמרו שיעור חלה של בעה"ב אחד מכ"ד ושל נחתום אחד ממ"ח וסמכו דבריהם על מקרא זה דתתנו אינו אלא אסמכתא בעלמא.

וכתב הנו"ב שלדבריו ניחא כל דברי רש"י שמש"כ כתרומת גורן שלא נאמר בה שיעור כו' היינו לפטר העיסה, שוב כתב אבל חכמים נתנו שיעור לבעה"ב אחד מכ"ד ולנחתום אחד ממ"ח, היינו מכל עיסה לפי גדלה וזהו מדרבנן. ושוב בפסוק שאחריו "תתנו" כתב לפי שלא שמענו שיעור לחלה נאמר תתנו שיהיה בה כדי נתינה וזהו מן התורה לקיים מצות נתינה ובין שתהיה העיסה גדולה מאד ובין שתהיה העיסה שיעור עשרון אחד השיעור שיהא כדי נתינה, זה העולה מדברי רש"י.

וכבר תמה עליו השואל ומשיב בהקדמתו לתוס' רי"ד בזה שאמר שלא קדמו בזה החידוש, שכבר קדמוהו בתוס' רי"ד, ולא עוד שהמשל"מ (מתנות עניים ו, ז) הביא דבריו עי"ש.

ברכה על נתינת תרומה

כידוע בספר אבודרהם (ברכת המצות ומשפטיהם) דן באריכות על איזה מצוות מברכים ועל איזה לא. ועי"ש שעל נתינת ארבעה ועשרים מתנות נמי אין מברכין על נתינתן לכהן, והטעם דלא יהיב ליה ישראל לכהן מדידיה כלום דליברך לתת לכהן, אלא רחמנא הוא דיהיב להו לכהנים דכהנים משלחן גבוה קא זכו, כדאמרינן בכמה דוכתי (ב"ק יג, א) שאני מתנות כהונה דכהנים משלחן גבוה קא זכו, דכתיב (במדבר יח, ח) "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי וכו'", וכיון דלרחמנא נינהו לא מצי לברוכי עלייהו, דומיא דנתינת שקל לגבוה שאינו מברך עליו לתת לגבוה, וכל מאי דדמי להו משום דלא יהיב ליה מדידיה כלום דכתיב (תה' כד, א) לה' הארץ ומלואה. וכן הוא אומר בדוד כשהקדיש הכסף והזהב לבית המקדש (דה"א כט, יד) כי ממך הכל ומידך נתנו לך, אבל פדיון הבן אע"פ שהוא ממתנות כהונה מברך על פדיונו ולא על נתינתו, וה"ה לפדיון פטר חמור שמברך על פדיונו ולא על נתינתו, כמו שהוא מברך על הפרשת תרומות ומעשרות והפרשת חלה מן העיסה ולא על נתינתן.

ומכאן הוכחה גמורה שאין כוונת האבודרהם במה שכתב שאין לברך על מצוה שתלוי בדעת אחרים משום חשש ברה לבטלה, (כמו שחשבו המון). דא"כ גם בנתינת מתנת כהונה היה די בסברא הנ"ל, ולא היה צריך לחדש עוד סברא דמשלחן גבוה קא זכי. אלא מצוה שיכולה להתבטל אין מברכים עליו, וכאן אם הכהן לא ירצה לקבל חייב למצא לו כהן אחר

תרומה במחשבה

ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן וכמלאה מן היקב:

(קידושין מא, ב) ונכתוב רחמנא בתרומה וניתו הנך ונגמרו מיניה, (דיש שליחות), משום דאיכא למפרך שכן ישנה במחשבה, פרש"י נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד זה דכתיב (במדבר יח) ונחשב. והק' הרשב"א הרי "ונחשב לכם" בתרומת מעשר הוא דכתיב, ובתרומת מעשר פלוגתא דר' אלעזר בן גמלא ורבנן הוא, דר' אלעזר בן גמלא אומר בשתי תרומות הכתוב מדבר ... מה תרומה גדולה ניטלת באומד ובמחשבה אף תרומת מעשר נטלת באומד ובמחשבה ופליגי רבנן עליה, ות"ל דבאומד הוא דפליגי משום דכתיב ביה מעשר מן המעשר, אבל במחשבה לא פליגי עליה. ויש מי שפ"ל דבמחשבה נמי פליגי, והכא ה"פ ישנה במחשבה, שאם נטל ולא קרא לה שם תרומתו תרומה.

כתב הרמב"ם (תרומות ד, טז) הפריש תרומה במחשבתו ולא הוציא בשפתיו כלום הרי זו תרומה, שנאמר ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן במחשבה בלבד תהיה תרומה. ובשער המלך כתב שמזה שכתב הרמב"ם "הפריש" תרומה במחשבתו כו' ולא כתב שאפילו נותן עיניו בצד זה, משמע שס"ל דכי פליגי רבנן עליה דראב"ג היינו במחשבה דנותן עיניו בצד זה, אבל אם הפריש ולא הוציא בשפתיו מודו רבנן.

היכא שמתכוון לומר בפה

כתב רש"י וז"ל גמר בלבו לומר שור זה עולה הרי הוא עולה וכו'. ובספר אפיקי ים (ח"א סי' כד) הביא בשם הגדול ממינסק"ן לדייק מרש"י דלא כהטו"א, דהנה איתא במשנה (תרומות ג, ט) המתכוון לומר עולה ואמר שלמים לא אמר כלום, ומשמע שאפילו עולה לא הוי הואיל ואין פיו שוה ללבו, והק' הטורי אבן (חגיגה י, א) אמאי הא כיון דגמר בלבו לעולה דל מכאן דבור פיו משעה שגמר בלבו לעולה סגי. ות"ל על פי הסוגיא דשבועות (כו, ב) דמק' לשמואל מהא דתניא "בשפתים" ולא בלב, גמר בלבו מנין ת"ל "לכל אשר יבטא", ואמר' הא גופיה קשיא אמר בשפתים ולא בלב והדר אמר גמר בלבו מנין, ואמר ר"ש ה"ק בשפתים ולא שגמר בלבו להוציא בשפתים ולא הוציא, גמר בלבו סתם מנין ת"ל לכל אשר יבטא, אלמא אפילו למאי דס"ד דשבועה בגמר בלבו סגי, אפ"ה אם גמר בלבו להוציא בשפתים ולא הוציא לאו כלום הוא, וה"נ בנתכוין לומר עולה ואמר שלמים, מיירי בכה"ג דגמר בלבו להוציא בשפתים עולה ואמר שלמים, משו"ה לא אמר כלום.

אבל מרש"י שפירש דקדשים איתנהו במחשבה כגון **בגמר בלבו לומר שור זה עולה**, הרי הוא עולה, משמע שאפילו אם התכוון לומר עולה עדיין איתנייהו במחשבה. וההיא דתרומות כבר פירש הר"ש שכששפתיו ולבו מכחישין זה את זה אז לא אזלינן בתר מחשבה, אבל אם לא מכחשי זה את זה מהני בתרומה וקדשים.

ועי"ש (באפ"י) שיש נ"מ גדולה בין הטעמים היכא שמתכוון לומר על בהמה מסוים עולה ובטעות אמר על בהמה אחרת, שלפי הטו"א לא חל, משום שהתכוון שהקדושה תחול בדיבור, אבל לפי הר"ש שפיר יחול הקדושה על הבהמה הראשונה, משום שאין כאן סתירה למה שאמר. ועל פי זה פירש שם למה לגבי נדר נקט המשנה שהתכוון לומר שאיני נכנס לבית זה ואמר בית אחר, ולגבי קרבן נקט שהתכוון לומר עולה ואמר שלמים, ולא שהתכוון להקדיש בהמה זו והקדיש בהמה אחרת, ולהנ"ל ניחא דאז באמת חל הקדושה על הבהמה שרצה להקדיש משום דאין כאן סתירה למה שאמר.

אמנם בתוס' (ערכין ה, א) בתירוצם הראשון כתבו "דלא אמר כלום" ממה שמוציא בפיו, אבל מה שבלבו הוי קיים.

משמרת תרומותי

וידבר ה' אל אהרן ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי לכל קדשי בני ישראל לך נתתים למשחה ולבניך לחק עולם:

אכילת תרומה או אכילת טבל

הגמ' ביומא (פג, א) מביא ברייתא, תנו רבנן מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל הקל תחלה וכו', טבל ותרומה תנאי הוא, דתניא מאכילין אותו טבל ואין מאכילין אותו תרומה, בן תימא אומר תרומה אבל לא טבל. אמר רבה היכא דאפשר בחולין כולי עלמא לא פליגי דמתקנינן ליה ומספינן ליה, כי פליגי בדלא אפשר בחולין, מר סבר טבל חמור אבל תרומה חזייה לכהן, ומר סבר תרומה חמורה אבל טבל חזייה לתקוני. ועי' ברש"י שמסביר שאפשר בחולין הכוונה שאחרי ההפרשה יהיה לו מספיק בשביל החולה. ולא אפשר בחולין ר"ל שאם יפרישו התרומה לא יהיה מספיק בשביל החולה. ובוזה נחלקו איזה עדיף, להפריש התרומה ולהאכילו תרומה לבד וחולין לבד או עדיף לתת לו הכל טבל.

ביטול תרומה לצורך חולה

והק' בס' פרשת דרכים (דרוש יט) למה לא יפריש התרומה ויחזור ויערבב התרומה בחולין, ואע"פ שאין מבטלין איסור לכתחילה, אבל זה אינו אלא איסור דרבנן, א"כ עדיף מלהאכילו איסור נבילה. אלא אפי' למ"ד מדאורייתא פשיטא דאינו אלא איסורא בעלמא ואפילו לאו ליכא, וא"כ מוטב שנעבור איסור זה, דאין מבטלין איסור לכתחילה, ממה שיעבור החולה איסור שהוא במיתה בידי שמים. וכ"ת דאיסור הטבל או התרומה עובר החולה ואיסור דאין מבטלין אנו עושין, שהרי אנו שוחטין לחולה בשבת כדי שלא יאכל נבילה, הרי דאין חילוק בין אם נעשה האיסור ע"י חולה או ע"י אחרים כו'.

ותירץ הפרשת דרכים דלשחוט בשביל החולה, אנו צריכין להתיר איסור נטילת נשמה או איסור נבילה לצורך אכילתו, בזה הוא דאנו משערין איזה איסור קל ואיזה חמור, ומאכילין אותו הקל הקל. אבל הכא באיסור שאנו מבטלין אין בו צורך אכילה לחולה כלל, דמאי איכפת ליה אם אנו מבטלין האיסור או לא, ואף שאנו מצילין אותו מאיסור חמור, מ"מ כיון שאין בו צורך אכילה לחולה לא ניתן איסור זה לדחות אף שהוא קל. ומוטב שיעבור החולה על איסור חמור כיון שהוא צורך החולה, ממה שנעבור אנו על איסור קל שאין בו צורך אכילה לחולה.

איסור לבטל תרומה מצד משמרת

ועי' בשו"ת אבני מילואים (סימן יח) שרצה ליישב קושיית הפרשת דרכים, שאע"פ שמסתבר שאם היה כאן רק איסור דרבנן, היה מותר לנו לעבור עליו כדי שהחולה לא יעבור על איסור תורה, אפילו אם האיסור שלנו אינו לצורך החולה. אבל כאן רצה האבנ"מ לחדש, יש כאן איסור דאורייתא, משום דאנו מוזהרין על התרומה שלא נפסידנה, כדכתיב ושמרתם את משמרת תרומותי, ומן התורה צריך שימור שלא נפסיד תרומה, מש"כ הרמב"ם (תרומות יב, יב) וכשמבטל תרומה בתוך חולין הרי נהפך האיסור להיתר, ונעשה מתרומה חולין, והו"ל מאבד התרומה בידיים, ולכן אסור לנו לערבב התרומה בשביל החולה.

אבל עי' בשדה חמד (ח"א) שהשיג על האבנ"מ, שכאן אפילו אם לא יבטלנה, הזר יאכל התרומה, א"כ אין כאן משום משמרת תרומותי.

בעיקר חידוש של האבנ"מ כבר הק' עליו (בהגהות להאבנ"מ) קושיא עצומה שהרי המקור שאין מבטלין איסור לכתחילה, כתבו רש"י ותוס' (ביצה ד, ב) שהוא מהא דתנן (תרומות ה, ט) סאה של תרומה שנפלה לתוך תשעים ותשעה של חולין וחזרה ונפלה לתוכן סאה של חולין ורבה עליה, בשוגג מותר במזיד אסור, דאין מבטלין איסור לכתחילה. ולדברי האבנ"מ א"א ללמוד משם, דשם יש איסור של משמרת תרומותי.

ותי' הקה"י (מסכת ביצה סי' ג) דשם מן התורה כבר נתבטל ברוב, שזה שתרומה אינו בטל אלא במאה אינו אלא מדרבנן, ולכן אין כאן איסור מצד משמרת תרומותי, שמן התורה כבר אין עליו דין תרומה.

אכילת נבילה או איסור שחיטה

ועי' בספר פרשת דרכים שתמה על הר"ן הידועה, שדן במקרה של חולה שיש בן סכנה, וצריך לאכול בשר לפקח נפשו, האם עדיף לשחוט בשבילו, ואז אינו עובר אלא איסור אחד, (אבל הוא איסור חמור), או שעדיף שיאכל נבילה, שאע"פ שעובר על כל כזית וכזית, אבל אין כאן אלא איסור קל. ופסק הר"ן שעדיף לעבור איסור חמור פעם אחת, מלעבור על איסור קל הרבה פעמים.

והק' הפרשת דרכים א"כ לדבריו למה מאכילו טבל, עדיף שיפריש התרומה ויאכל התרומה, שאפילו אם נאמר שטבל יותר קל, אבל על איסור תרומה אינו עובר אלא פעם אחת, ואילו על איסור טבל עובר על כל כזית וכזית.

עי"ש שתי' שע"כ הר"ן חולק על רש"י, ומפרש שמירי שיש לו מספיק טבל ומספיק תרומה, אלא שאינו יכול להפריש התרומה משום שבעה"ב לא נמצא, א"כ בשניהם הוא עובר על כל כזית וכזית.

ועי' בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' שיט) שתמה על הפרשת דרכים שאם מותר להאכיל הטבל להחולה אע"פ שאין הבעלים כאן, א"כ הוי שלו ויכול ג"כ להפריש את התרומה. וז"ל ומאוד נפלאתי על הגאונים ההמה, אם אין הבעלים בעיר מי התיר לו לאכול את שלהם, וע"כ דינא הכי שיכול להציל עצמו בממון חברו, רק שצריך לשלם ממון לבעלים. תמה על עצמך לאכול יכול להפריש אינו יכול.

אבל לכ' דבריו תמוהים, שאע"פ שמותר לו לקחת הטבל כדי לפקח נפשו, אבל מאן יימר שיקנה הטבל. דוגמא לדבר מצאנו שיטת היראים, שאפילו למ"ד גזל עכו"ם מותר אבל אינו שלו.

חיוב ברכה על אכילת תרומה

אכילת תרומה הוי עבודה

כ' הרמב"ם (תרומות טו, כה) וז"ל כל האוכל תרומה מברך ברכת אותו מאכל, ואח"כ מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה. וכך קבלנו וראינו אותם מברכין אפילו בחלת חוצה לארץ, שגם אכילת קדשי הגבול כעבודה שנאמר עבודת מתנה אתן את כהונתכם.

וכתב הרדב"ז שמקור הרמב"ם הוא בפסחים (עב, ב) וז"ל הגמ' ותרומה היכא איקרי עבודה, דתניא מעשה בר"ט שלא בא אמש לבית המדרש, לשחרית מצאו ר"ג א"ל מפני מה לא באת אמש לבית המדרש, א"ל עבודה עבדתי א"ל כל דבריך אינם אלא דברי תימה, וכי עבודה בזה"ז מנין, א"ל הרי הוא אומר עבודת מתנה אתן את כהונתכם וכו', עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודת בית המקדש ע"כ.

ועי"ע בפיה"מ לרמב"ם (אהלות יח, ד) וטעם הדבר (למה התירו טומאת בית הפרס בשביל קרבן פסח), שטומאת בית הפרס דרבנן, ופסח בזמנו בכרת, ולא העמידו דבריהם במקום כרת בכל הדברים, שלא יתבטל בגזרה דרבנן מקרבן ה' במועדו, אלא בודק אותו המקום שהלך בו כמו שאמר. אבל אכילת תרומה אינה אלא מצות עשה לפי שכל אכילת קדשים מצות עשה דע זאת, ובמקום עשה העמידו דבריהם.

וכ"ה בספה"מ (עשה פט) היא שצוה הכהנים לאכול בשר קדשים, כלומר החטאת והאשם שהם קדשי קדשים (צו ו - ז), והוא אמרו יתעלה (תצוה כט) ואכלו אותם אשר כופר בהם ... וכן גם כן התרומה הנה אכילתה נגזרת אחר המצוה, אבל אין אכילת קדשים קלים ותרומה כמו אכילת בשר חטאת ואשם, שאכילת הבשר הזה מן החטאת ומן האשם בה תשלם כפרת המתכפר כמו שבארנו ובו בא לשון הציווי באכילה, מה שלא בא לא בקדשים קלים ולא בתרומה, ולפיכך היא נגזרת במצוה והאוכל אותה עושה מצוה.

והשיג עליו הרדב"ז שאין אכילת תרומה מ"ע כאכילת קדשים, א"כ אמאי מברך עליה אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה. ותי' הרדב"ז וי"ל וצונו שיאכלו התרומה הכהנים ולא זרים. דזה ברור שאם רצה הכהן שלא לאכול תרומה כל ימיו הרשות בידו, ולא עבר על עשה, וא"כ היכן צוה. אלא ודאי כך הוא שצוה שתהיה התרומה מותרת להם כנ"ל.

וכבר הקשו עליו, שלא מצינו ברכה על איסורים, כמו שהקשו הראשונים פרק קמא דכתובות על נוסח ברכת אירוסין, ואסר לנו את הארוסות וכו'.

ואולי י"ל שעיקר הסיבה לברך הוא משום שיש קיום מצוה מצד שתרומה מקרי עבודה, ואפילו אם נאמר שאין כאן חיוב, כמו שהק' הרדב"ז, אבל קיום מצוה לפחות יש כאן. אלא שק' שאיך יכול לומר וצונו הרי אין כאן חיוב, על זה תי' הרדב"ז שהחיוב הוא מצד שיש איסור לזר ורק לו מותר.

מצוה קיומית דוחה ל"ת

[עי' בקו"ש למס' פסחים (אות עה), שעפ"י דברי הרדב"ז האלה, רצה ליישב למה אסור לכהנים לאכול חמץ אחרי שש שעות, וק' נימא שהמצוה לאכול תרומה ידחה שאיסור של אכילת חמץ אחר שש שעות, ולפי הרדב"ז ניחא שאין כאן אלא מצוה קיומית.

ומכאן מוכח כמש"כ במקום אחר להעיר על ראיית הדבר"י בענין האם מצוה קיומית דוחה ל"ת. דהנה איתא בב"מ (לב, א) יכול אמר לו אביו הטמא ואל תחזיר אבידה ישמע לו ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' - כולכם חייבים בכבודי, ופריך טעמא דכתב קרא הא לאו הכי הו"א ציינתא ליה ואמאי האי עשה והאי ל"ת ועשה ולא אתי עשה ודחי ל"ת ועשה, איצטריך סד"א הואיל והוקש כיבוד אב ואם לכבודו של מקום וכו' הלכך לציית ליה קמ"ל.

ותמה בשמ"ק בשם רבינו מאיר דאפילו אי הוי ל"ת גרידא נמי אין כיבוד דוחה אותם, דהא אי אמר האב לא בעינא ליכא עשה. ותי' הרא"ש בתירומו השנית שאפילו כי אמר האב לא בעינא שייך עשה, דמ"מ מצוה הוא בכל דבר אפילו

אמר האב לא בעינא. ובתשובת רדב"ז (ח"א סי' תקכ"ד) כתב דהעיקר כתי' השני, וה"ט משום דלאחר שאמר לא בעינא תו ליכא חיובא ולא מיענש, אבל קיום מצוה איכא, וכתב הדב"י שמבואר מזה דלענין דחיה סגי בקיום מצוה לבד. ויש להעיר (כמדומני שמעתי את זה מדודי הרב חיים צבי הלנדר שליט"א), שכלפי היסוד שכל מצוה שאפשר לבטל אין בכחו לדחות ל"ת, בזה כתב הרא"ש שזה אינו אלא היכא שיתבטל לגמרי כמו שמצוה של "ולו תהיה לאשה", אבל במצוה כמו כיבוד אב שאפילו אם מוחל האב נשאר עדיין קיום מצוה, א"כ אין בכח המצוה להתבטל לגמרי, ולכן שפיר יכול לדחות ל"ת].